

POSTANOWIENIE

Dnia 10 grudnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jarosław Matras (przewodniczący)

SSN Dariusz Kala (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Klugiewicz

Protokolant Łukasz Biernacki

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Grzegorza Krysmanna,
w sprawie **R. S.**

w przedmiocie zatarcia skazania

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie w dniu 10 grudnia 2019 r.,
kasacji, wniesionej przez Ministra Sprawiedliwości - Prokuratora Generalnego
na niekorzyść skazanego

od postanowienia Sądu Okręgowego w K.

z dnia 22 listopada 2017 r., sygn. akt IV Kz (...)

utrzymującego w mocy postanowienie

Sądu Rejonowego w K.

z dnia 11 września 2017 r., sygn. akt XI K (...)

**uchyla zaskarżone postanowienie oraz utrzymane nim w
mocy postanowienie Sądu Rejonowego w K.**

UZASADNIENIE

R. S. został oskarżony o to, że w okresie od maja 2013 r. do 12 czerwca 2014 r. w K. uporczywie uchylał się od ciążącego na nim z mocy ustawy obowiązku opieki przez nielożenie na utrzymanie swojej małoletniej córki A. S. przez co naraził ją na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, tj. o przestępstwo określone w art. 209 § 1 k.k.

Wyrokiem z dnia 14 października 2014 roku, sygn. akt XI K (...) Sąd Rejonowy w K. uznał oskarżonego R. S. za winnego czynu zarzucanego mu aktem oskarżenia, z tym, że po słowach „uchylał się od” dodał słowo „wykonania”, tj. występkę z art. 209 § 1 k.k. i za ten czyn na mocy art. 209 § 1 k.k. wymierzył mu karę roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie, na podstawie art. 69 § 1 i 2 k.k. i art. 70 § 1 pkt 1 k.k., warunkowo zawiesił na pięcioletni okres próby. W okresie próby, na podstawie art. 73 § 1 k.k., oddał oskarżonego pod dozór kuratora sądowego, a na mocy art. 72 § 1 pkt 3 k.k. zobowiązał go do bieżącego wykonywania ciążącego na nim obowiązku łóżenia na utrzymanie córki A. S.. Oskarżony został również zobowiązany, na podstawie art. 72 § 1 pkt 4 k.k., do podjęcia pracy zarobkowej.

Wyrok ten nie został zaskarżony przez żadną ze stron i w konsekwencji uprawomocnił się w dniu 22 października 2014 r.

Postanowieniem z dnia 11 września 2017 r., sygn. akt XI K (...), Sąd Rejonowy w K. stwierdził, że czyn skazanego R. S., objęty wyrokiem Sądu Rejonowego w K. z dnia 14.10.2014 r., nie jest już zabroniony pod groźbą kary, a skazanie uległo zatarciu z mocy prawa z dniem 31 maja 2017 r.

Powyższe postanowienie zaskarżył zażaleniem w całości, na niekorzyść skazanego, prokurator, który zarzucił mu:

- I. obrazę przepisu prawa materialnego tj. art. 209 § 1 k.k. poprzez niewłaściwą wykładnię jego znamion, tj. przyjęcie, że zwrot „obowiązek alimentacyjny” nie może wynikać „z mocy ustawy” podczas, gdy prawidłowa wykładnia art. 209 § 1 k.k. prowadzi do wniosku, że obowiązek opieki może mieć podstawę ustawową;
- II. obrazę przepisów postępowania, mającą wpływ na treść orzeczenia, a to art. 92 k.p.k. nakładającego na Sąd obowiązek orzekania na podstawie całokształtu okoliczności ujawnionych w postępowaniu, mających znaczenie dla rozstrzygnięcia, poprzez brak zweryfikowania, czy w aktach sprawy o sygn. XI K (...) znajdują się dowody wskazujące na określenie wysokości obowiązku alimentacyjnego, któremu podlegał skazany.

Podnosząc powyższe zarzuty, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia.

Postanowieniem z dnia 22 listopada 2017 r., sygn. akt IV Kz (...), Sąd Okręgowy w K. zaskarżone postanowienie utrzymał w mocy, a wydatkami za postępowanie odwoławcze obciążył Skarb Państwa.

Od powyższego postanowienia kasację wywiódł Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny, który zaskarżył postanowienie sądu odwoławczego w całości, na niekorzyść skazanego, zarzucając mu rażące i mające istotny wpływ na jego treść naruszenie przepisów prawa karnego procesowego, a mianowicie art. 433 § 2 k.p.k. i art. 457 § 3 k.p.k. w zw. z art. 98 § 1 k.p.k., polegające na zaniechaniu dokonania przez Sąd Okręgowy w K. prawidłowej i rzetelnej kontroli odwoławczej oraz nienależytym rozważeniu i ustosunkowaniu się w uzasadnieniu orzeczenia do wszystkich zarzutów podniesionych w zażaleniu prokuratora oraz wspierającej je argumentacji, w następstwie czego doszło do utrzymania w mocy niezasadnego, bo wydanego z rażącą obrazą art. 209 § 1 k.k. w brzmieniu obowiązującym od dnia 31 maja 2017 r. w zw. z art. 4 § 4 k.k., postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 11 września 2017 r., sygn. akt XI K (...), w którym wyrażono błędny pogląd prawny, że w wyniku nowelizacji Kodeksu karnego, dokonanej ustawą z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. z 2017 r., poz. 952), nastąpiła dekryminalizacja przestępczego zachowania skazanego R. S., polegającego na niewykonywaniu obowiązku alimentacyjnego, którego źródłem jest ustawa, co w konsekwencji skutkowało zatarciem z mocy prawa skazania wynikającego z wyroku Sądu Rejonowego w K. z dnia 14 października 2014 r., sygn. akt XI K (...), za przestępstwo z art. 209 § 1 k.k., podczas gdy zarówno przed dniem 31 maja 2017 r., jak i po tej dacie, ustawa nadal stanowi źródło obowiązku alimentacyjnego, o którym mowa w art. 209 § 1 k.k., a jedynie określenie jego wysokości musi być skonkretyzowane w orzeczeniu sądowym, ugodzie zawartej przed sądem albo innym organem lub w innej umowie, co in concreto nastąpiło w wyroku zaocznym Sądu Rejonowego w K. z dnia 23 października 1997 r., sygn. akt III RC (...) oraz ugodach zawartych przed tym Sądem w dniach: 29 kwietnia 1999 r. sygn. akt III RC (...), 21 marca 2000 r., sygn. akt III RC (...) i 6 grudnia 2013 r., sygn. akt III RC (...).

W konkluzji skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz utrzymanego nim w mocy postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 11 września 2017 r., sygn. akt XI K (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja, z przyczyn szczegółowo wskazanych poniżej, okazała się zasadna i musiała skutkować uchyleniem zaskarżonego postanowienia i poprzedzającego go postanowienia Sądu Rejonowego w K.

U podstaw rozstrzygnięć zawartych w tych orzeczeniach legła bowiem rażąco wadliwa interpretacja art. 209 § 1 k.k., która doprowadziła oba sądy do uznania, że w przedmiotowej sprawie zaktualizowała się podstawa zatarcia skazania z art. 4 § 4 k.k. Jako pierwszy ów błąd popełnił oczywiście sąd pierwszej instancji. Sąd odwoławczy natomiast, na skutek wadliwie przeprowadzonej kontroli odwoławczej, uchybień to zaakceptował, wyrażając przy tym niesłuszny pogląd, że ocenę, czy doszło do dekryminalizacji zachowania przypisanego prawomocnym wyrokiem skazującym wyznacza wyłącznie treść opisu czynu zawartego w części dyspozytywnej tego wyroku. Wskazane błędy organu *ad quem* zauważył autor kasacji, który trafnie wyeksponował je zarówno w petitum, jak i w uzasadnieniu nadzwyczajnego środka zaskarżenia.

Rozwijając ten wątek wskazać należy, że sąd *meriti* stwierdził, że nowelizując art. 209 k.k., na mocy ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, „ustawodawca w sposób zamierzony zrezygnował z penalizacji zachowań polegających na uchylaniu się od obowiązku alimentacyjnego, którego samoistnym źródłem jest ustawa”. Powyższa konstatacja doprowadziła organ pierwszej instancji do konkluzji, że „skoro więc w aktualnie obowiązującym stanie prawnym nie jest już zabroniony pod groźbą kary czyn polegający na uchylaniu się od wykonania obowiązku alimentacyjnego, gdy obowiązek ten wynika jedynie z ustawy, zaś z treści postawionego oskarżonemu zarzutu oraz z treści przedmiotowego wyroku nie wynika, by w tym przypadku obowiązek ten miał swoje źródło w orzeczeniu sądowym, ugodzie albo innej umowie, to zgodnie z treścią art. 4 § 4 k.k. należało stwierdzić, że skazanie w przedmiotowej sprawie uległo zatarciu z mocy prawa z dniem 31.05.2017 r.”

Sąd odwoławczy rozumowanie to podzielił, dodatkowo stwierdzając, że „przy poprzednio obowiązującej regulacji prawnej (art. 209 k.k.) penalizacji podlegały również te stany faktyczne, gdy obowiązek alimentacyjny istniał z mocy prawa, lecz nie został ustalony orzeczeniem sądu lub ugodą i skonkretyzowany co do wysokości. Niewskazanie w opisie czynu zawartego w wyroku skazującym, iż obowiązek alimentacyjny wynikał także z orzeczenia sądu lub ugody oznacza, że jego źródłem była tylko ustawa, a nie że obowiązek ten nie został ustalony ani skonkretyzowany orzeczeniem sądowym lub ugodą. Brak takiego stwierdzenia i konkretyzacji w opisie czynu oznacza, iż aktualnie czyn taki nie stanowi przestępstwa”. Dodatkowo, odnosząc się do treści wyroku skazującego wydanego wobec R. S. organ *ad quem* stwierdził, że z orzeczenia tego bez wątpienia wynika, że ww. nie został skazany za uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym albo ugodą zawartą przed sądem lub ugodą zawartą przed innym organem albo też inną umową. Natomiast „okoliczność, iż R. S. zawarł przed Sądem Rejonowym w K. w dniu 21 marca 2000 r., pod sygn. akt III RC (...), ugodę kształtującą wysokość należnego zobowiązania alimentacyjnego w stosunku do córki skazanego A. S. , który to dowód zalega w aktach sprawy, nie może skutkować stwierdzeniem niemożności zatarcia skazania w odniesieniu do skazanego w niniejszej sprawie na podstawie art. 4 § 4 k.k. Podkreślić bowiem należy, iż to, za jaki czyn R. S. był sądzony i za jaki został skazany, wynika z treści wyroku i nie może być odczytywane z akt sprawy”.

Z przedstawionym wyżej tokiem rozumowania nie można się zgodzić. W obowiązującym stanie prawnym niewywiązywanie się z obowiązku opieki w postaci obowiązku alimentacyjnego wynikającego z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nadal jest karalne. Różnica, w stosunku do stanu prawnego sprzed nowelizacji art. 209 k.k., polega jedynie na tym, że dla bytu przestępstwa konieczne jest uprzednie określenie wysokości owego obowiązku na mocy orzeczenia sądu, ugody albo innej umowy.

Przenosząc powyższe uwagi na grunt przedmiotowej sprawy wskazać należy, że z treści opisu czynu przypisanego R. S. w sposób niebudzący wątpliwości wynika, że nie wywiązywał się on właśnie z obowiązku alimentacyjnego mającego swoje źródło w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (art. 133

k.r. i o.). Nie łożył bowiem na utrzymanie córki, którą w ten sposób naraził na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. W opisie czynu nie zawarto natomiast, na co trafnie zwróciły uwagę oba sądy, niewymaganego w dacie orzekania, dookreślenia dotyczącego sprecyzowania wysokości obowiązku alimentacyjnego na mocy orzeczenia sądu, ugody zawartej przed sądem albo innym organem albo innej umowy. Rzecz jednak w tym, że stwierdzenie braku tych komponentów w opisie czynu nie było wystarczające do uznania, że na gruncie przedmiotowej sprawy zaktualizowała się przesłanka zatarcia skazania z art. 4 § 4 k.k.

Po pierwsze bowiem, wbrew temu co twierdzi sąd odwoławczy, w poprzednio obowiązującym stanie prawnym, w wyrokach skazujących za przestępstwo niealimentacji zapadających przeciwko osobom, na których obowiązek alimentacyjny ciążył z mocy ustawy (np. przeciwko rodzicom, którzy nie łożyli na utrzymanie małoletnich dzieci) zbędne było wskazywanie jako źródeł obowiązku alimentacyjnego obok ustawy także orzeczeń zasądzających świadczenia alimentacyjne czy też ugód dotyczących tych świadczeń. Źródłem obowiązku alimentacyjnego w tego rodzaju przypadkach jest wyłącznie ustawa, a wyrok zasądzający alimenty ma charakter deklaratoryjny i dochodzi w nim jedynie do określenia wysokości alimentów, a nie do ustanowienia obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby. Orzeczenie sądowe, o którym była mowa w przepisie art. 209 § 1 k.k., w brzmieniu obowiązującym do 30 maja 2017 r., stanowiło zatem wyłącznie takie orzeczenie, które kreowało obowiązek alimentacyjny tj. miało charakter konstytutywny (tak trafnie Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 stycznia 2018 r., sygn. akt I KZP 10/17, Lex 2429615). Uгода sądowa nie była natomiast nawet wymieniona wśród źródeł obowiązku alimentacyjnego wskazanych w art. 209 § 1 k.k. w poprzednio obowiązującym brzmieniu, co oczywiście nie oznaczało, że osoby nie uiszczające świadczeń, których wysokość ustalono taką ugoda, nie mogły wyczerpać znamion przestępstwa niealimentacji. Odpowiedzialność karna za to przestępstwo wchodziła bowiem w grę, gdy źródłem obowiązku alimentacyjnego, którego konkretyzacja następowała w ugodzie sądowej, była ustawa (zob. S. Hyps (w:) Kodeks karny. Część szczególna. Tom I.

Komentarz do artykułów 117–221, pod red. M. Królikowskiego i R. Zawłockiego, Warszawa 2013, komentarz art. 209, punkt V. A. teza 3).

Po drugie zaś, sąd rozstrzygający kwestię zatarcia skazania na podstawie art. 4 § 4 k.k., przy ocenie, czy zachowanie skazanego wyczerpuje znamiona przestępstwa niealimentacji w znowelizowanym brzmieniu, bynajmniej nie może ograniczyć się do prostego porównania opisu czynu przypisanego w wyroku skazującym z aktualną treścią art. 209 § 1 k.k. Jest bowiem oczywiste, że ze sformułowań zawartych w tym opisie musiała wynikać wyłącznie realizacja przez sprawcę znamion z art. 209 § 1 k.k. w dawnym brzmieniu. Nie bez przyczyny art. 4 § 4 k.k. nie operuje zwrotem „jeżeli opis czynu przypisanego w wyroku skazującym nie odpowiada znamionom czynu zabronionego określonym w nowej ustawie”, ale kładąc nacisk na słowo „czyn”, przesłanką zatarcia skazania czyni sytuację, w której „czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary”. Norma zakodowana w powołanym przepisie nakazuje zatem zbadanie, czy konkretne przestępstwo (rozumiane jako zachowanie będące zdarzeniem historycznym), a którego dotyczy prawomocny wyrok, jest zabronione pod groźbą kary również na gruncie ustawy nowej. W konsekwencji bez znaczenia pozostaje to, czy opis czynu przypisanego odpowiada znamionom typu czynu zabronionego określonym w znowelizowanej regulacji tak długo, jak długo konkretne zachowanie w całości realizuje znamiona czynu zabronionego pod groźbą kary zawarte zarówno w starej, jak i nowej ustawie (tak trafnie Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 stycznia 2018 r., sygn. akt I KZP 10/17, Lex 2429615; zob. również Ł. Pohl, Zakres i skutki depenalizacji wywołanej nowelizacją przepisu określającego znamiona przestępstwa niealimentacji, RPEiS 2017 r., z. 4, s. 93). Z tego też powodu w judykaturze zasadnie wskazuje się, że ustalenia w tym przedmiocie mogą być dokonywane zarówno na podstawie wywodów zawartych w pisemnych motywach wyroku, jak i niebudzących wątpliwości dokumentów stanowiących poprawnie ujawniony materiał dowodowy (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2019 r., sygn. akt IV KK 755/18, LEX nr 2633972).

Orzekające w sprawie sądy postąpiły jednak wbrew tym wskazaniom, przez co nie wzięły pod uwagę, że z ujawnionych na rozprawie zeznań D. F. wynikało, że wysokość świadczeń alimentacyjnych, które skazany zobowiązany był

uiszczać na rzecz swojej córki A. S., początkowo wynikała z wyroku sądu, a następnie była określana ugodami sądowymi (k. 180 v.). Na dzień składania przez świadka wspomnianych zeznań, podtrzymanych na rozprawie w dniu 14 października 2014 r., wysokość tych świadczeń wynosiła 400 zł miesięcznie. Okoliczność, że wysokość alimentów została ustalona ugodą sądową wynikała nadto z ujawnionego na rozprawie pisma Urzędu Miasta K. zatytułowanego „wniosek o ściganie” (k. 1).

Z powyższego wynika zatem, że czyn przypisany skazanemu R. S. wyrokiem z dnia 14 października 2014 r., sygn. akt XI K (...), Sądu Rejonowego w K., w pełni odpowiada znamionom przestępstwa niealimentacji, wyznaczonym przez treść przepisów art. 209 k.k. w aktualnie obowiązującym brzmieniu, a ta okoliczność – wbrew temu, co stwierdziły oba orzekające w sprawie sądy – uniemożliwia uznanie, że w przedmiotowej sprawie doszło do zatarcia skazania na podstawie art. 4 § 4 k.k.

W tym stanie rzeczy należało stwierdzić, że postanowienie sądu odwoławczego zapadło z rażącą obrazą przepisów prawa, która miała istotny wpływ na jego treść (art. 523 § 1 k.p.k.), co musiało skutkować uchyleniem zarówno zaskarżonego postanowienia Sądu Okręgowego, jak i poprzedzającego go postanowienia Sądu Rejonowego w K.

Ze względu na zaistniały układ procesowy nie było potrzeby wydania w przedmiotowej sprawie rozstrzygnięcia następczego.

ał